

مروری بر علل خیزش توده‌ای در ترکیه

سهند ریاحی - ۸ ژوئن ۲۰۱۳

چند روزی است که شاهد خیزش توده‌ای مردم ترکیه در اعتراض به سیاست‌های نئولیبرالی - اسلامی دولت ترکیه هستیم. این اعتراضات که در ابتدا در مخالفت با قطع درختان پارک گزی و توسط گروه‌های مختلفی از روشنفکران، هنرمندان و اکتیویست‌ها آغاز شد، در حقیقت جرقه‌ای بود برای بیان معضلات اقتصادی - سیاسی و اجتماعی. حال این سوال مطرح می‌شود که چرا این موضوع به‌ظاهر ساده منجر به یک عصیان عمومی شده‌است؟ اگر از ساختار اقتصادی - اجتماعی و سیاسی ترکیه تصویری نداشته باشیم مسلماً برای این سوال جوابی منطقی نخواهیم یافت. در این نوشته سعی بر این است که تصویری موجز از چگونگی شکل‌گیری حکومت موجود و صف‌بندی‌های اقتصادی - سیاسی نیروهای اجتماعی اصلی به‌دست داده شود.

حکومت موجود به رهبری حزب عدالت و توسعه (آ.ک.پ.)^۱ بر سه پایه اساسی موجودیت خود را بنا نهاد:

- ۱) حمایت از سیاست‌های نئولیبرالی جهانی یعنی همسویی کامل با اردوی سرمایه و دشمنی همه‌جانبه با اردوی کار
- ۲) حمایت از سیاست‌های امپریالیسم جهانی در منطقه
- ۳) جانبداری از مدل اسلام سیاسی نسبتاً لیبرال و مدرن

ترکیه از سال ۱۹۸۰ بعد از کودتای نظامی کنان اورن - Kenan Evren - همواره دچار بحران‌های اقتصادی بوده بویژه از سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۲. تورم در این دوره تا مرز صد در صد رسید. افت ارزش پول، بیکاری و نابسامانی اجتماعی - سیاسی از ویژگی‌های بارز این دوره می‌باشد. احزاب دست راستی نظیر حزب مام وطن، حزب راه درست، حزب حرکت ملی از یک سو و احزاب به اصطلاح سوسیال دموکرات نظیر حزب جمهوری خلق و حزب دموکراتیک چپ از سوی دیگر هیچ برنامه و فرمول مشخصی برای حل معضلات اقتصادی - اجتماعی ارائه ندادند. هر گاه به حکومت رسیدند به علت فساد مالی در میان مردم بی اعتبار گشتند. با از صحنه خارج کردن چپ انقلابی و سوسیالیستی بدنبال کشتار سال‌های کودتای نظامی امکان ارائه آلترناتیوی انقلابی مسدود شد.

حزب آ.ک.پ در این دوره از قلب حزب رفاه بیرون آمد. رهبر حزب رفاه، نجبالدین اربکان، که چندی پیش فوت کرد، از استادان تائب اردوغان و عبدالله گول بود. حزب رفاه که بیشتر با شعارهای رادیکال اسلامی و گاه در تقابل با کمالیسم ابراز وجود می‌کرد همواره از طرف ارتش و حکومت‌های وقت مورد تعرض و گاه تعقیب قانونی قرار داشت. طوری که در این سال‌ها حزب رفاه غیرقانونی اعلام شد و کادرهای بالای آن از سیاست منع شدند. نکته قابل توجه تمرکز فعالیت این حزب در بین اقشار فقیر نشین و سنتی، اصناف و کسبه بود. در این دوره با ایجاد سازمانهای اوقاف، مدارس مذهبی، فعالیت‌های تولیدی تحت پوشش تعاونی‌های اسلامی، جمع‌آوری کمک‌های مالی از سرمایه‌داران محافظه‌کار و بظاهر ضد غرب، جمع‌آوری پول از ترک‌های مهاجر مقیم آلمان و حتی دریافت کمک‌های مالی از عربستان سعودی و شیخ نشین‌های عربی بی‌صدا و زیره زیره صورت می‌گرفت.

اولین ثمره این سرمایه‌گذاری‌های پیروزی حزب رفاه در انتخابات شهرداریها در سال ۱۹۹۴ بود. اردوغان شهردار استانبول شد و ملیح گوگچک شهردار آنکارا. بجز شهرهای نوار ساحلی نظیر از میر و آنتالیا اکثر شهردارها از حزب رفاه انتخاب شدند. در حقیقت در این دوره مردم رای اعتراضی دادند و جمعی نیز واقعا از حزب رفاه حمایت کردند. حزب رفاه در این دوره با انسجام تمام شروع به کادر سازی در شهرداریها، ایجاد موسسات تولیدی و ایجاد اشتغال، سعی در نفوذ در تمام ارکان دولتی نظیر پلیس، ارتش، دادگستری، مطبوعات، رادیو تلویزیون کرد. علاوه بر این با برجسته کردن تضادش با حکومت مرکزی، که در آن سالها از ائتلاف‌های متعددی از احزاب راست و کمالیست تشکیل می‌شد، در بین مردم خود را به عنوان آلترناتیو قدرت مطرح کرد.

اردوغان در سال ۱۹۹۷ بدلیل خواندن شعری در یک میتینگ به ۱۰ ماه زندان محکوم شد و بعد از ۴ ماه از زندان آزاد گردید که باعث کسب اعتبار سیاسی برای وی شد. وی در سال ۲۰۰۱ با ارائه برداشتی لیبرالی و مدرن از اسلام از حزب رفاه جدا گشته و

۱- حزب عدالت و توسعه (آ.ک.پ) در سال ۲۰۰۱ با رهبری رجب تائب اردوغان تشکیل شد. از دیگر بنیانگذاران این حزب رئیس‌جمهور فعلی عبدالله گل و معاون نخست‌وزیر بلنت آرینج می‌باشند.

حزب عدالت و توسعه (آ.ک.پ) را تاسیس کرد و در اولین انتخابات سراسری سال ۲۰۰۲ توانست یک سوم کرسی های مجلس را از آن خود کند.

دلایل متعددی برای این پیروزی آ.ک.پ می توان بر شمرد: بحران شدید و مزمن اقتصادی، نابسامانی اجتماعی، فساد حکومتی، رای اعتراضی مردم و هم چنین ارائه برنامه ای نئولیبرالی به همراه مدل اسلام سیاسی مدرن و لیبرال که از حمایت بلامنازع آمریکا و اروپا برخوردار بود.

خصوصی سازی بخش های تولید خدماتی دولت، ایجاد مراکز تولیدی، کارخانه ها، در شهرهای گوناگون مانند کونیا، که از قلعه های آ.ک.پ است، و ادامه برنامه اقتصادی نئولیبرالی کمال درویش^۲ در راستای برنامه اقتصادی آی.ام.اف از ویژگی های مهم این دوره می باشد.

ترکیه بعد از ۴۵ سال در سال ۲۰۰۵ کاندید ورود به جامعه اروپا شد و مذاکرات ورود کامل ترکیه به آن آغاز گردید. این خود پیروزی مهمی برای آ.ک.پ بود. رفم های اقتصادی - سیاسی، به کنترل در آوردن تورم اقتصادی، محدود کردن نقش ارتش و کمالیست ها در قدرت، کمک های مالی به حاشیه نشینان شهری، منجر به پیروزی آ.ک.پ در سال ۲۰۰۷ با ۴۶ درصد آرا و در سال ۲۰۱۱ با ۴۹,۹ درصد آرا گردید.

از اواخر سال ۲۰۱۰ دولت آ.ک.پ با اتکا به اکثریت کرسی در مجلس شروع به تصفیه حساب با تمامی گروه های مخالف خود اعم از لیبرال، چپ کمالیست، کرد و ارتشی کرد. دستگیرهای زنجیره ای ارتشیان، خبرنگاران، قضات، و استادان دانشگاه تحت عنوان توطئه و کودتا بر علیه امنیت ملی مشهور به Ergenekon و ODA TV آغاز گردید. برخی از ژنرال های سابق به حبس های طویل المدت محکوم شدند و برخی نیز تا کنون بطور بلا تکلیف در بازداشت بسر می برند. این لجام گسیختگی و استبداد با اتکا به اکثریت کرسی در مجلس با تصویب قوانین مختلف ادامه پیدا کرد. تغییر در سیستم آموزشی بنام طرح ۴+۴+۴ برای تسهیل ورود کادرهای اسلامی به دانشگاه ها، تغییر سیستم حقوقی، ممنوع کردن نفوذ ارگان های ارتشی در حکومت، افزایش اختیارات نخست وزیر، ممنوع کردن فروش مشروبات الکلی بین ۱۰ شب تا ۶ صبح، محدود کردن و ممنوع کردن سقط جنین، تغییرات در سیستم انتخاب کادرهای دانشگاهی و خلاصه کلام تصویب قوانینی در جهت اسلامی کردن تمام حوزه های اجتماعی.

گشایش مراکز تجاری، فروشگاه های زنجیره ای مدل آمریکا با مارکهای مشهور، تسهیل در واردات محصولات کشاورزی و دامداری عملاً موجب ورشکستگی دهقانان و اصناف خرده پا گردید. تولید ناخالص ملی بین سال های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۱ به حدود ۶ درصد افزایش یافت ولی تقسیم ثروت، همان طوری که در تمام اقتصاد های نئولیبرالی دیده می شود، بسیار ناهمگون و نابرابرتر شد. طبق آخرین آمار کشورهای سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ترکیه از نظر نابرابری طبقاتی در مقام سوم می باشد. علاوه بر آن به دلیل بحران اقتصادی در اروپا رشد اقتصادی ترکیه در سال ۲۰۱۲ بشدت کاهش یافت و به رکود کشید. رقم رسمی رشد در این سال ۲,۲ درصد است. عدم توازن شدید بین واردات و صادرات به ۵۵ میلیارد دلار رسید. افزایش نرخ بیکاری در جوانان تا حد ۲۲ درصد می باشد.

ارقام اقتصادی فوق بیانگر اینست که این جنبش اعتراضی صرفاً محدود به پارک و درخت، تضاد علوی - سنی، مذهبی ها و کمالیست ها نمی باشد. سرایت این اعتراض به دیگر شهرها نیز نشانگر انزجار بخش بزرگی از مردم از سیاست های دولت می باشد. و اشاره اردوغان در شروع خیزش اخیر به نقش گروه های مارژینال در واقع نیروهای فعال چپ را مد نظر داشت.

در سیاست خارجی آ.ک.پ با اطاعت از فرامین آمریکا و چرخش ۱۸۰ درجه ای در مورد بشار اسد، ایجاد پایگاه موشکی برای مقابله با حمله احتمالی موشکی ایران به اسرائیل، استقرار موشک های پاتریوت در نوار مرزی، ایجاد اردوگاه نظامی در حمایت از ارتجاعی ترین گروه های مخالف دولت سوریه (سلفی ها و طالبان) عملاً موجبات ریزش پایگاه مردمی اش بویژه در شهرهای نوار مرزی با سوریه شد.

۲- کمال درویش از مسئولین بانک جهانی می باشد که به عنوان منجی معضلات اقتصادی ترکیه که توسط حکومت ائتلافی آن دوره به خدمت گرفته شد.

سرکوب تمام اعتصابات کارگری، نظیر اعتصاب و تحسن کارگران دخانیات (Tekel) و اعتصاب کارگران ترکیش ایر لاین، سرکوب جنبش های دانشجویی در آنکارا و استانبول صفحاتی از کارنامه سیاه دولت اردوغان می باشد.

دوران نخست وزیری اردوغان در سال ۲۰۱۴ به پایان می رسد لذا وی تلاش دارد با تغییر قانون اساسی و تبدیل شکل حکومت به مدل آمریکا (تمرکز قدرت در دست رئیس جمهور) حداقل تا ۵ سال دیگر به عنوان رئیس جمهور به حکمرانی ادامه دهد. ولی برای نیل به این هدف وی نیاز به حمایت دیگر احزاب مخالف دارد و چون از طرف حزب جمهوری خلق و حزب حرکت ملی در مجلس چراغ سبزی ندیده لذا مرکز توجه خود را جلب حمایت پ.ک.کا با وساطت حزب صلح و دموکراسی قرار داده است. این مانور سیاسی که در خدمت طولانی تر کردن زمامداری خود است آشکارا در تقابل با ژست های لیبرالی و دموکراسی خواهی اردوغان قرار می گیرد.

لازم به یادآوری است که یکی از تئوریسین های آ.ک.پ وزیر امور خارجه احمد داوود اوغلو است که در کتاب مشهورش عمق استراتژی از احیای حکومت عثمانی جدید سخن به میان آورده است. توسعه طلبی در سوریه، نیم نگاهی به کرکوک عراق و رهبری منطقه خاورمیانه تصویرگر چهره‌ی توسعه طلبانه و دیکتاتور منشا نه آ.ک.پ می باشد.

میدان تقسیم و پارک گزی در استانبول از لحاظ تاریخی و سیاسی یکی از سمبول های شهر استانبول می باشد. تقریباً تمامی تظاهرات اول ماه مه و اعتراضات دموکراتیک مردم از این پلاتفرم صورت می گرفت. نیروهای چپ و سوسیالیست در این میدان بارها مورد ضرب و شتم حکومت های نظامی و دیکتاتوری و حکومت فعلی قرار گرفته اند. لذا احداث مسجد و مرکز تجاری در این میدان تمامی مخالفین را به غلبان در آورد. خشونت پلیس در ابتدا موج اعتراض را بیشتر تعمیق داد و در سراسر کشور بعد پیدا کرد. حمایت سندیکای کارگران خدمات عمومی (کسک) و، متعاقب آن سندیکای کارگران انقلابی (دیسک) و اعلام اعتصاب عمومی دو روزه همه نشانگر عمیق بودن این جنبش می باشد. جریانات چپ در این اعتراض حضور فوق العاده فعالی داشتند. البته دیگر جریانات لیبرال، کمالیست، علوی نیز در این اعتراضات حضور دارند. همانطوری که میدانیم هر حرکت اجتماعی - سیاسی فقط و فقط با رهبری اهرم داران واقعی جامعه یعنی طبقه کارگر به یک جریان موفق و پیروز مند تبدیل می شود. مادام که این شرط تأمین نگردد احتمال به لوٹ کشیده شدنش توسط دیگر جریانات لیبرال و سکولار و کمالیست وجود دارد. این که روزهای پیش رو چه به ارمغان خواهد آورد نمی دانیم، ولی در این شکی نیست که نتایج این خیزش توده‌ای برای همه مبارزان راه آزادی و سوسیالیسم درسهای مفیدی دربر خواهد داشت.